M. Szebeni Géza
A sztárdiplomata disszidálása: a Száll-sztori

A Kádár-korszak külügyminisztériumának a története nem bővelkedik „disszidáló" diplomatákban. Több mint harminc év alatt tán fél tucat diplomata és még kevesebb hírszerző szegte meg esküjét, s ment át a váltakozó intenzitással folyó hidegháborúban a másik oldalra – ki ilyen, ki olyan okból. A meglepően alacsony számra sok magyarázat kínálkozik. A kiválasztás feltételen számításba veendő, hiszen a diplomáciai kar derékhadát az esetek döntő többségében a hazájukat szerető, a rendszer hívének tekinthető, a rendszert sok esetben kritikus szemmel néző, de elfogadó, magasan képzett káderek adták. Mindenképpen szerepet játszott a diplomáciai pálya óriási társadalmi presztízse, a komparatív anyagi előnyök jelentősége, a lényegében korlátlan utazási lehetőség. Nem kis súllyal esett latba „a külügy" a tekintetben humánus káderpolitikája, amely szerint a kihelyezett családoknak nem kellett itthon hagyni a gyerek(ek)et, így azokat bármely iskolába (egyházi kivételével) beírathatták. Ez már az 1960-as évektől így volt, a „külügyes gyerekek" legtöbbje hazai versenytársaihoz képest igen komoly előnyhöz jutott.

A disszidálások sorából egy magas rangú hírszerző tiszt és két külügyi főtisztviselő majd ötven évvel ezelőtti átállása keltett annak idején hatalmas hullámokat. Az alábbi és a szándékom szerint folytatandó történetek arra keresnek magyarázatot, hogy mi volt az oka annak, hogy a rendszer e leghűségesebbnek vélt reprezentánsai az átállás mellett döntöttek. A következtetések levonását az olvasóra bízom.

A Kádár-rendszert árgus szemekkel figyelő Szabad Európa rádió 1970. augusztus 8-án, magyarországi híreinek írásos kompilációjában hosszabb cikket közölt *Száll József: egy kommunista diplomata arcéle* címen. A ma már kideríthetetlen források alapján dolgozó újságíró (állítólag egy Rómából tudósító magyar kollégája szállította a részleteket) nem kímélte a Bem-rakpart sztárdiplomatáját, Száll Józsefet[1] és mintegy visszaigazolta az MSZMP X. kongresszusára készülő Kádár János „kiborulását" a párt soraiban is egyre inkább elharapózó „harácsolás" és „kaparj kurta …" szemlélet ellen. [2]

Az újságíró nem minden kajánságtól – és olykor pontatlanságtól – mentesen jelentette ki, hogy ritkán testesíti meg egy kommunista diplomata azt az ambíciót, a rámenősséget, a korrupciót és a kellemes életet oly formában, mint az új beosztásba hazarendelt Száll József római magyar nagykövet.

A háború után politikai pályára készülő fiatal kommunistát felesége szorította rá a diplomáciai pályára, tisztára önző okokból, mivel világosan látta, hogy a hazai politikai karrier kevesebb lehetőséget nyújt, mint a diplomáciai pálya. Száll első állomáshelye

[1] A Száll-üggyel kapcsolatos dokumentumok egyik jelentős része a MOL XIX_J-1-u 73. dobozban (Volt külügyminisztériumi vezetők iratanyaga: Száll József) az 321/4-1/1971.sz.t.-számon iktatott és gyűjtött iratcsomóban található. A dokumentumok másik részét az ÁSZTL archívuma őrzi a 10-54.266/71.sz. vizsgálati dosszié köteteiben. Az iratok a dossziékon belül nem rendelkeznek külön iktatási számmal.

[2] MOL M-KS 288.f.5/527 ö.e.

Bern volt, ahol követségi titkárként szolgált. Törtető, kíméletlen természete már akkor kiütközött. A jól induló Száll József végül elérte, amire vágyott, nagyköveti rangot egy nyugati fővárosban. Amikor kinevezték római nagykövetnek tudatában volt annak, hogy milyen lehetőségeket nyújt nagyköveti pozíciója. Különösen az üzletkötés érdekelte és a társadalmi rang, és azokat teljes mértékben ki is használta. Nem hagyta ki a vatikáni kapcsolatokat sem. Az üzleteket nagynénje segítségével bonyolította azokkal az olasz cégekkel, amelyek a magyar állami cégekkel kereskedtek. Machinációira Aldo Moro olasz külügyminiszter 1970. májusi budapesti látogatásán során derült fény.

Az olasz–magyar külkereskedelmet három magyar cég bonyolítja – folytatódik a vitriolos írás –, a CONSUMEX, az INTERAG és a HUNGAROFRUCT. 1969 októberében a CONSUMEX küldöttsége 150 millió líra (200 000 dollár) értékű árut vásárolt négy modenai textilgyártól. Ugyanabban az időben az INTERAG delegációja egy arezzói ékszergyárostól 50 millió líra értékű arany ajándéktárgyat szerzett be, a HUNGHAROFRUCT pedig egy szicíliai termelőtől déligyümölcsöt. A magyar külkereskedők mindhárom esetben a lehető legrövidebb időn belül kérték a szállítást azért, hogy a karácsonyi ünnepekre ellássák a magyar piacot. A szállítások november elején lebonyolódtak. December végén valamennyi olasz cég levelet kapott magyar partnerétől, hogy a leszállított áru húsz százaléka hibás, ezért húsz százalékos árengedményt kérnek. A modenai gyártulajdonosok, akik kapcsolatban állnak egymással, nagy meglepetéssel olvasták a hasonló szövegű leveleket – amelyek egy példányát egyébként Aldo Moro magával vitte Budapestre – és azonnal látták, hogy az ügy zavaros. Mindazonáltal mindegyik cég közölte a CONSUMEX-szel, hogy kérik a hibás áru azonnali visszaküldését, amelyet hibátlanra cserélnek, de árengedményről szó sem lehet.

Válasz a CONSUMEX-től nem érkezett, de nem érkeztek vissza a hibás áruk sem. 1970 januárjában az olasz cégek sürgették számlájuk kiegyenlítését, de választ ekkor sem kaptak. Olasz részről a sürgetést többször megismételték, és amikor még március elején sem jelentkezett a CONSUMEX, az esetet bejelentették az Istituto Commercio Estero olasz külkereskedelmi intézetnél, és ez utóbbi közbenjárását kérték. Budapesti tárgyalásai során Moro külügyminiszter magyarázatot kért arra, hogy mi az oka a magyar vállalatok ilyen magatartásának. A magyar külügyminisztert rendkívül kellemetlenül érte a kérdés és a tárgyaláson jelen lévő Száll Józsefhez fordult felvilágosításért. Száll kijelentette, hogy az esetről ő is tud, a modenai és arezzói cégek az ő közbelépését is kérték, ami meg is történt. Száll ezzel a megjegyzésével hivatalosan elismerte kapcsolatait. Olasz részről ugyanis köztudomású volt, magyar részről pedig feltételezték, hogy Száll, egyéni haszon érdekében szorgalmazza bizonyos olasz gyárak és magyar külkereskedelmi vállalatok kapcsolatait. A modenai gyárak üzletkötője Szállné nagynénje, aki a saját neve alatt, de Szállék hasznára dolgozik. Éppen Moro budapesti látogatását megelőző napokban vett fel így Száll hétmillió líra jutalékot a modenai gyáraktól, amelyből négymilliót a saját részére tartott meg. Az arezzói gyártól ékszerajándékon kívül egymillió líra jutalékot is kapott. Erről állítólag jelentettek az „illetékesek”. Száll társadalmi kapcsolatairól is megemlékezett az írás azzal, hogy a magyar nagykövet kétes elemekkel és spekulánsokkal is találkozott, hozzáfűzve, hogy gyerekét elkelő költséges iskolába járatja, fényűzően él. Új beosztása – utazó nagykövet – amit neki hoztak létre, kielégíti. Az írás még kegyelemdöfésként hozzáfűzte, hogy Szállék kiküldetésükből rengeteg holmit vittek haza, házat vásároltak – egyszóval „bolse vita”.

Ez az opuscul aztán nem várt következményekkel járt, és meglehetős vihart kavart, különösképpen azért is, mert a rendkívül tehetséges Száll József nem volt akárki. A disszidálását követően megnyitott belügyminisztériumi vizsgálati dossziéban szereplő

hosszabb, saját maga által írt életrajza szerint 1944-ben a katonaságtól való szökését követően (ahogy később kiderült: miután gyávaságból mellbe lőtte magát és felépült sebesüléséből) kapcsolatba került az illegális kommunista párttal. Ekkor Orbán László volt a kapcsolata. A felszabadulást követően a *Szabad Nép*hez került, ahonnan a Magyar Kommunista Párt utasítására, az akkor nagy-budapesti MKP-titkár Kádár János által aláírt ajánlólevéllel a koalíciós kormány külügyminisztériumába került.[3] Mivel 1946 nyarára Szállnak már nem volt feladata a magyar békeszerződés előkészítésében, a kommunista párt úgy döntött, hogy az újonnan felállított berni követségre küldi kommunista politikai beosztottnak. Elutazása előtt Rákosi fogadta, aki elbeszélgetett vele a teendőkről. (Később Száll több alkalommal Rákosit per „Mátyás" emlegette, aztán, hogy ez kapcsolatuk jellegét jelölte-e, vagy pedig csak intimpistáskodás volt, ki tudja?) „A következő évek során egészen svájci tartózkodásom végéig a Párt legfelső vezetőszerveinek több megbízását hajtottam végre. Svájci munkám során Rákosi elvtárs több alkalommal is személyes útmutatásaival segített munkám megfelelő elvégzésében" – írta Száll József életrajzában**.**

Amint azt jóval később, az 1956-os Intézetnek adott (és az öregkori emlékezet pontatlanságai vagy a saját szerep megszépítésére törekvő igyekezet miatt forrásként gyakorlatilag hasznavehetetlen) oral history interjújában Száll elmondta, egyik feladata volt a Svájcban a háború miatt letétbe helyezett pénz és arany hazajuttatása. Ezt a feladatot sikerrel elvégezte egy ottani ügyvéd segítségével.[4] Ennek a „kincsnek" a manipulálásával ugyan soha senki nem gyanúsította Szállt, de az illetékes belügyminiszter-helyettes jónak látta, hogy a vizsgálat állásáról az illetékes külügyminiszter-helyetteshez intézett átirathoz csatoljon egy mellékletet. A mellékletet megkapta Borbándi János az MSZMP KB adminisztratív osztályának a vezetője is. A melléklet a Szállné szülei lakásában 1971. szeptember 8-án lehallgatott beszélgetés átiratát tartalmazta. E beszélgetés során Száll anyósa azt mondta az apósnak, Szállék nem jöhetnek haza, mert ha hazajönnének, nem tudnának hozzájutni a svájci pénzükhöz. Haza nem merik hozni, mert az állítólag nem bankjegyekben van, hanem aranyrudakban.[5]

A Száll József munkája során felmerülő tovább feladatok egyikét még Nagy Ferenc exminiszterelnök is megörökítette, visszaemlékezve lemondásának körülményeire.[6] Száll József maga nem volt hivatásos hírszerző tiszt, az ÁVH vagy a későbbi III/I, III/II vagy III/III-as csoportfőnökség állományában sem szolgált – de együttműködött párthűség révén megnyert segítőként. Így aztán Rákosi „személyes útmutatásai" szellemének megfelelően bizonyos szerepet feltehetően játszott a Rajk-ügyben, mivel Farkas Vlagyimir visszaemlékezései szerint ő volt az, aki Noel Fieldről a Svájcból bejött ügynökjelentést továbbította a katonai hírszerzéshez.[7] Az ügynökjelentés aztán az 1970 szeptemberében, Budapesten bekövetkezett haláláig hithű kommunista Field Prágából történt elrablásához, Budapestre hurcolásához, kirakatperekben történt szerepeltetéséhez stb, stb… vezetett.

Száll hivatásos diplomata volt, töretlenül ívelő pályafutása a Kádár-rendszer legbelső köreiig repítette, bizalmas kapcsolatban állt az akkor vezetés jó néhány prominens személyiségével, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy a kommunista

[3] Ez a levél is olvasható a Száll-doboz dokumentumai között.
[4] Száll József interjú. Készítette: Ungváry Krisztián 2003-ban. 1956-os Intézet Oral History Archivuma, 778.sz. 27. o.
[5] 1971. szeptember 17.
[6] Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. Európa-História, Budapest, 1990. 2. köt. 148–160. o.
[7] Farkas Vlagyimir: *Nincs mentség,* Budapest, 1990. 179. o.

pártot Budapest felszabadulásától kezdve hűségesen szolgálta. A külügyminisztérium Száll József disszidálását *követő* vizsgálathoz készített *jellemzése* szerint 1945. június 1-jén került a külügyminisztériumba, mint szerződéses előadó. 1946 szeptemberétől 1950 szeptemberéig a berni magyar követségen teljesített szolgálatot, követségi II. titkári rangban. Hazatérése után főosztályvezető-helyettesként a tájékoztatási főosztály megbízott vezetője volt. 1956 áprilisától 1958 szeptemberéig pekingi nagykövetség tanácsosaként dolgozott. A központban a külügyi tudományos-elemző munkaközösség megszervezésének a feladatát kapta. 1959 augusztusától 1960 végéig nagykövetségi tanácsosi rangban a párizsi magyar UNESCO képviseletet vezette. 1960. október 14-én az Elnöki Tanács nagykövetté nevezte ki és megbízta a dzsakartai nagykövetség vezetésével. 1962 októbere óta vezette a római missziót, 1964-től nagyköveti minőségben.

Száll egyike volt azon kevés külügyi dolgozónak – írja a jellemzés –, akik közvetlenül a felszabadulás után az MKP tagjai sorából kerültek a külügyminisztérium apparátusába. (Száll ajánlólevelét Kádár írta alá, mint ezt ő maga hangsúlyozza a későbbi munkakörét illető levélben, amit Péter Jánosnak írt 1970. január 22-én. Ebben a levélben egyébként Péter Jánoson keresztül kihallgatást kért Kádártól, amit feltehetőleg nem kapott meg, mivel ennek nincs nyoma.) Száll előzőleg 1940-től a KSH-ban dolgozott, egyetemi tanulmányait nem fejezte be, de előképzettségét már külügyi pályafutása elején jól tudta hasznosítani. 25 éves külügyi szolgálatnak legnagyobb részét külföldi állomáshelyeken töltötte, így nagy gyakorlatra és tapasztalatra tett szert a diplomáciai munkában. Szakmai tevékenységét a látványos aktivitás jellemezte. Korán kialakult benne a túlzott magabiztosság, az önteltség, a vezetői funkciókra való elhivatottság érzése. Ezt munkatársaival, de a vezetőkkel való kapcsolataiban is érvényesíteni törekedett. Pekingi kiküldetésével elégedetlen volt. Bár ezt a kérdést lezárták, akkori (1956 viharos napjai idején tett) tokiói és hongkongi utazása, feleségének hongkongi útja, a Tokióból a nagykövetségre küldött táviratának a dátuma, egyes kijelentései és intézkedései a pekingi nagykövetségen nem tisztázódtak egyértelműen. Száll József dzsakartai kiküldetése során tett megjegyzéseket, hogy állomáshelyén nem érzi jól magát, azt nem tartja kielégítőnek s valamelyik nyugat-európai külképviseletünk vezetését szívesebben vállalná. Római megbízatása alatt aktív politikai tevékenységet fejtett ki, ennek központi megítélése nem volt egységes. Munkatársai helytelenítették magatartását, adminisztratív dolgozókkal felsőbbrendű magatartást éreztetett. Tapasztalható volt nála az anyagiasság, és eddig nem tisztázott pénzügyi ügyletek is kivizsgálásra várnak. Szállék kezdettől fogva elszigetelték magukat a kollektívától, ellenben közvetlen viszonyt alakított ki az Olaszországban élő magyarokkal. (Kitüntetései: *Magyar Népköztársaság* érdemrend V. fokozat, 1952, *Munka érdemrend* 1959, *Szocialista Hazáért* 1967, *Felszabadulási jubileumi emlékérem* 1970.)[8]

A külügyminisztérium Száll József hazarendelésével kapcsolatos körülményekről is feljegyzést készített. E dokumentum szerint Száll 1962. október 1-óta vezette a római magyar nagykövetséget. Hosszú hivatalos kinttartózkodása meghaladta az érvényben lévő határozatokban rögzített időtartamot. Így nagyköveti megbízatása alóli felmentése megfelelt a misszióvezetők váltása alkalmával követett szokásos eljárásoknak. Hazarendelésével kapcsolatos tervekről már 1969 nyarán tudott, azokkal egyetértett. 1970 elején két kérése volt: az első: csak az áprilisra tervezett magas szintű látogatás után és fia iskolaéve után jöjjön haza – júliusban. A második: itthoni munkájával kapcsolatban valamilyen kötetlenebb, átfogó és elméleti kérdések feldolgozásával

[8] 1971. január 15. A Szállnak felrótt jellemhibák persze csak távozása után kerültek elő.

összefüggő munkaterületet kért. Július elején történő hazatérésére engedélyt kapott. Mivel a külügyminisztériumban nem volt olyan hely, amilyet kért, több kulturális jellegű területet ajánlottak fel neki, így az MTV elnökhelyettesi posztját. Március 26-án kelt levelében közölte, hogy július első napjaiban végleg hazatér, de az MTV ügyében addig ne lépjenek. 1970. augusztus 4-én érkezett meg Budapestre. Ismételten kérte, hogy a külügyminisztériumban maradhasson. 1970. szeptember 14-i hatállyal a miniszter személyes tanácsadójává nevezte ki. Kijelentette, hogy meg van elégedve beosztásával és fizetésével.[9]

Innentől kezdve minden józan számítás szerint az ötven éves Száll további pályafutása úgy alakult volna, hogy néhány évet a külügyminiszter személyes tanácsadójaként dolgozik, majd egy nyugalmas ám mégis tekintélyes nagykövetség élén (pl. Bernben) befejezi diplomáciai pályafutását. Igen ám, de ott volt a Szabad Európa rádió kompilációja a súlyos vádakkal, és ami még ennél is vészt jóslóbb árnyékot vetett, ott volt Aldo Morónak az alig fél évvel előbb, hivatalos budapesti tárgyalásain felvetett kérdése, amire Száll megkérdezése nélkül nem lehetett választ adni. Így aztán 1970. október 3-án a róla szóló cikket az MSZMP KB külügyi osztályának a vezetője és az illetékes külügyminiszter-helyettes bemutatta Szállnak és felvilágosítást kért tőle. Abban maradtak, hogy a Szállal folytatott első beszélgetést követően ez utóbbi október 5-én jelentkezik és megadja a kért felvilágosításokat. A felvilágosítások helyett azonban Száll felpakolta a családját és 1970. október 4-én Csehszlovákia és Ausztria érintésével Olaszországba ment, ahol az olasz „szervek” védelme alá helyezte magát. Ezt követően a hasonló történetek lefolyásában páratlan eseménysorozat vette kezdetét, amely eseménysorozat kezelése később a legvadabb feltételezéseknek adott helyet.

Száll távozásáról az MSZMP Politikai Bizottságát 1970. október 6-án szóban tájékoztatta az MSZMP KB külügyi titkára. A „személyi ügy”-ben meghallgatott szóbeli tájékoztatót követően a PB megbízta Péter János külügyminisztert, hogy készítsen írásos jelentést az ügyről, és a vizsgálat befejezése után ugyancsak készüljön jelentés, de ez utóbbi elkészítésére immár a külügyminiszter mellett a belügyminiszter is megbízatást kapott. Ez után egy hosszú tárgyalás sorozat vette kezdetét Száll Józseffel, amely sorozat főbb állomásait a külügyminisztérium 1971. január 15-re datált feljegyzése rögzítette.[10]

E feljegyzés szerint Száll Rómába való megérkezését követően 1970. október 5-én, telefonon felhívta a római magyar nagykövetet és találkozót kért. Másnap ez a találkozó létre is jött, és ennek során Száll kérte, hogy az illetékes vezetők járuljanak hozzá tartós külföldi tartózkodásához és munkavállalásához. Elzárkózott a hazatérési felszólítás elől. Október 8-án a római nagykövet – immár teljesen „bedrótozva”, mint ezt e sorok írójának évekkel később elmondta – a Szent Péter bazilikában találkozott Száll-lal, aki ismét kérte kint tartózkodásának legalizálását. A hazatérésre való ismételt felszólításra nemleges választ adott. A nagykövet közölte Szállal, hogy az egyik külügyminisztériumi csoportfőnök Rómába érkezik és találkozni óhajt vele.

Két nappal később ez utóbbi találkozott Száll-lal és feleségével a Szent Péter bazilikában. Mint később a BM vizsgálati osztályán tett vallomásában elmondta, Száll kifejtette politikai fenntartásait és megerősítette kinn tartózkodására vonatkozó kérését, és deklarálta a pártból való kilépését. Elmondta a csoportfőnöknek, hogy a magyar politikai apparátus meghiúsít bizonyos kezdeményező lépéseket, és őt, Szállt üldözik. Kijelentette, hogy hazatérését a pártkongresszus állásfoglalásától teszi függővé. A

[9] 1971. január 15.

[10] MOL XIX_J-1-u 73. doboz (Volt külügyminisztériumi vezetők iratanyaga: Száll József) 321/4-1/1971.sz.t.

csoportfőnök második alkalommal kifejtette neki, hogy a magyar viszonyokat, ahogy ő teszi, nem lehet bírálni. Jöjjön haza és a felmerült kérdéseket otthon lehet megbeszélni. Száll a vele folytatott római beszélgetések során (a csoportfőnök véleménye szerint) nyilvánvalóvá tette, hogy nem azért hagyta el Magyarországot, mert a SZER által kiadott *Magyarországi hírek* 1970. augusztusi számában vele kapcsolatban megjelent cikkről felvilágosítást kérnek, hanem azért, mert az esetleges felvilágosítás kérés során vagy kivizsgálás során felszínre kerülhetnek azok a politikai hibái, melyek beosztásával összeférhetetlenek. Például, nem értett egyet az 1968-as csehszlovákiai bevonulással. „Kifejezte, hogy nem bízik bennem és azokban sem, akiknek a megbízásából felkerestem. Annak a nézetének adott kifejezést, hogy mindenhol el tudja képzelni az életét, csak Magyarországon nem." Találkozásaikat a csoportfőnök meggyőződése szerint az olasz elhárítás ellenőrizte.[11]

Mindezek ellenére 1970. október 13-án a csoportfőnök találkozott Szállnéval, aki átadta neki férje levelét. Száll a levélben írásbeli választ kért a vele kapcsolatos álláspontról és egyben kérte, az ügyet egyik fél se hozza nyilvánosságra. Másnap Száll kijelentette a csoportfőnöknek, hogyha valahol külföldön a magyar vezetés beleegyezésével dolgozhatna, esetleg hat nap után hazamenne beszámolni. 1970. október 16-án létrejött találkozójukon Száll közölte a csoportfőnökkel, hogy számára nem lenne elfogadható, ha külföldi tartózkodására hazulról csak Ausztriát engedélyeznék. A csoportfőnök a tudomására hozta, hogy még két napig van Rómában. Száll ezzel a lehetőséggel nem élt. Száll József ezután hosszabb ideig illetékes magyar szervekkel kapcsolatot nem keresett. Nagyköveti minőségében kapott olasz vízuma október 29-én lejárt.

Az ügy menetében újabb fordulatot jelentett, hogy 1970. november 25-én az olasz hivatalos sajtóügynökség megerősítette a hírt, hogy Száll József volt római magyar nagykövet feleségével és fiával politikai menedékjogot kért Olaszországban. A közleményből kiderült, hogy ezt október 18-án kérte. 1970. november 25-ét követően Száll és felesége többször közölte a római magyar nagykövetséggel, hogy a politikai menedékjog kérése nem felel meg a valóságnak. A római nagykövetség azt a külügyminisztériumi utasítást, hogy 1970. december 3-ig térjenek haza, részben Szállék zavaros és kitérő magatartása miatt nem tudta nekik egyértelműen átadni. 1970. december 3-án Száll József levelet juttatott el a „magyar vezető szervhez" címezve (?), amelyben megismétli korábban közölt indokait és „politikai rágalmait" (a pártvezetés politikáját a gyakorlatban nem hajtják végre, középkádereket jogtalanul üldöznek, őt súlyos politikai és személyi sérelmek érték, amelyek következtében helyzete elviselhetetlenné vált stb.), hozzájárulást kér nyugdíjba vonulásához, külföldi tartózkodásához, kéri felesége szülei háborítatlanságának biztosítását vagy kiengedésüket az országból. Az olasz sajtóban vele kapcsolatban közölteket rágalomnak minősíti (ezt megelőzően viszont a hivatalos magyar érdeklődésre az olasz külügyminisztérium közölte a római magyar nagykövettel, hogy Szállék politikai menedékjogot kértek).

A Száll levelében foglaltakat kategorikusabb és „ellenségesebb" formában Szállné néhány nap múlva a római kereskedelmi kirendeltség vezetőjének címzett levélben megismételte.1970. december 15-én a római kereskedelmi kirendeltség vezetője itthoni utasításra írásban szólította fel Szállt, hogy legkésőbb 1970. december 19-ig térjen vissza Magyarországra. Amennyiben erre nem kerül sor, az illetékes állami szervek eljárást indítanak ellenük. 1970. december 18-án a kereskedelmi kirendeltség

[11] ÁSZTL 10-54.266/71.sz. vizsgálati dosszié, második kötet. 110.o.

vezetője találkozott Száll-lal, aki kijelentette, hogy a december 19-i határidőre nem tud hazatérni.

1970. december 21-én Száll kérésére találkozó jött létre a római magyar nagykövetség első beosztottjával. A találkozó során Száll csak „zavaros" magyarázatokat adott elő, a hazatérésre való felszólításokat illetően választ nem adott.

A Politikai Bizottságnak címzett, huszonegy oldalas levelét Száll a Római Magyar Akadémia portáján hagyta. A levelet Biszku Béla 1970. december 7-i dátummal továbbította Kádárnak, aki visszaküldte neki és Komócsinnak, a következő kézzel írott sorok kíséretében: „Nem tartom szükségesnek és helyesnek sem, hogy ezt a levelet 20 valahány példányban sokszorosítsuk és megküldjük a PB tagjainak. Ismerjék meg és foglalkozzanak vele azok, akikre a jelen állapotában tartozik (Biszku, Komócsin, Péter János, Garai elvtársak) Száll ügye. Foglaljunk állást a felmerült kérdésekben, döntsenek, vagy ha ez szükséges, tegyenek jelentést és nyújtsanak be javaslatot a PB-nek a további lépésekre. Kádár XII. 8." Biszku még hozzáírta, hogy „vissza Komócsinnak, pénteken 4 órakor a megbeszélt körben találkozunk".

Száll a Politikai Bizottságnak küldött levelét azzal kezdte, hogy bár 1970. október 6-án lemondott párttagságáról, a huszonhat évi párttagság, a párt eszméinek a szolgálata feljogosítja arra, hogy a grémium gondos megfontolását és döntését kérje a távozásával előállott helyzet rendezését illetően, illetőleg az ügy lezárása érdekében. Az „előzményeket" összefoglalva azt írta, hogy mint ismeretes, 1967 után vele nem közölt és számára érthetetlen okok miatt számos kísérlet történt arra, hogy a külügyminisztériumból eltávolítsák, és más munkaterületre helyezzék át. Hasonló volt a helyzet a kínai kiküldetése idején is, amikor a legképtelenebb rágalmak alapján próbálták eltávolítani a külügyminisztériumból. Ez akkoriban végül is „Kádár elvtárs személyes beavatkozásával rendeződött – amiért ma is hálával tartozom Kádár elvtársnak." 1962 és 1966 között bizonyos megnyugvás volt érezhető, mivel a párt egyes vezetői őt, Szállt megvédték.

1967 nyarától a Radványi-ügy[12] miatt a külügyminisztériumban régen dolgozó és kipróbált kommunistákat is kezdték bizalmatlansággal és gyanakvással szemlélni – teljes sikert biztosítva ezzel Radványi akciója céljainak – és újra folyamatos kísérletek történtek eltávolítására. 1967 nyarán Szirmai, a KB ideológiai titkára a Radványi-üggyel kapcsolatos párthatározatokra utalva közölte Száll-lal baráti véleményét, miszerint nem sokára várható hazahívása után nem lenne helyes a külügyben maradnia, vállaljon másik munkát kulturális területen. Ezt az ajánlatot Száll József elhárította. Ugyanez év kora őszén Aczél György azzal, hogy a „külügyben hazatérésem után *kinyírnak*", arról akarta meggyőzni, hogy hagyja ott a római nagyköveti pozíciót és a Kulturális Kapcsolatok Intézetében vállaljon funkciót. 1968 folyamán minden hazatérése alkalmával a PB és a KB titkárság néhány tagja ugyanerről akarták meggyőzni. Végül, 1969. augusztus elején a párt vezetői közül néhányan, akikhez „személyes barátság fűzte" (Szirmai István, Aczél György, Ilku Pál, Orbán László) egy leányfalui találkozó alkalmával (nyilván az ottani pártüdülőben) kijelentették, hogy a külügyminisztériumban nem maradhat. Nem számíthat komoly és felelős munkára, de a várható, személye ellen irányuló támadások esetén védelemre sem, mert sem a minisztérium vezetői, sem mások nem lesznek hajlandók és képesek erre a védelemre. Menjen a Kulturális Kapcsolatok Intézetébe.

[12] M. Szebeni Géza: *A Radványi-ügy*. Grotius online, 2011. http://www.grotius.hu/doc/pub/DBTRNE/2011_115_m.%20szebeni%20geza_a%20radvanyi-%C3%BCgy.pdf

Ezt követően Péter János külügyminiszter azt javasolta neki, hogy foglakozzon az induló EBESZ kérdéseivel. Száll az ajánlatot nem fogadta el, mert tudta, hogy Péter János nem tudja majd a javaslatát keresztülvinni, és ő, Száll azt kérte, hogy tavaszig maradhasson Rómában. 1969 decemberében Péter hazahívatta és közölte vele, hogy a rádió külföldi adások szerkesztőjének szemelték ki.[13] Száll kérte, hadd maradjon a külügyminisztériumban és kihallgatást kért Kádártól, erre nem kapott választ. Ezt követően azonban tapasztalta, hogy gyors ütemben fokozódik egyes követségi munkatársai és az otthoni szervek, korábban sem mindig titkolt bizalmatlansága, gyanút és aggodalmat okozó kíváncsisága, útjai, megbeszélései figyelése, és nem egy alkalommal tapasztalt nem lojális magatartása. 1970-es Moro-látogatás idején a legridegebb és tüntető mellőzéssel találkozott a külügyminisztériumban. Ugyanilyen volt Aczél György viselkedése, egyes félre nem érthető megjegyzéseivel tarkítva – és mindazoké, akikkel találkozott. Hazatérése után közölték vele, hogy nem tudni milyen feladatot kap, és a párt vezetőit ne keresse fel. Augusztus végén Péter János közölte vele, hogy a lehető legrosszabb helyzetben van, mivel nem vállalta el a „rádiós megbiztatást". Ezért nem tudja korábbi javaslatait tartani, azt a látszatot kerülni kell, hogy őt, Szállt támogatja. Péter János még hozzáfűzte, hogy egyes felső vezetők szerint az is megvizsgálandó, hogy egyáltalán helye van-e a külügyben, még osztályvezetői megbízás is sok lenne, amíg be nem bizonyítja hűségét. Ezen megdöbbent, de elhatározta, hogy alázattal fogad és elvállal bármit. Egy régi külügyes barátja megmutatta neki a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala által terjesztett kiadványt, amely több száz példányban reprodukálta a „Szabad Európa magyar hírek rágalmait". Megdöbbent, de a barátja azt mondta neki, hogy ne nyugtalankodjon, mert senki nem hiszi el az abban foglaltakat. Azonban az a tény és az a mód, ahogy az egyik külügyminiszter-helyettes október 3-án számon kérte rajta a SZER–Magyar Hírek rágalmait, arról győzte meg, hogy nem egyszerűen rosszindulatról van szó, hanem komolyan átgondolt politikai akcióról, amely egy adott személy erkölcsi, majd politikai kikezdése útján, az adott személy megsemmisítése mellett az általa és mások által is képviselt politikán akar ütni.

Tudva a közel múltban előfordult hasonló módon konstruált ügyekről, segítséget kért, de Aczél György elhárította segítséget. Régi munkatársa – belügyminiszter-helyettes –, akinek tudnia kellett, hogy a rágalmak nem igazak, arról akarta meggyőzni, hogy a Szabad Európa által írottak valószínűleg nem alaptalanok. Az olasz titkosszolgálat feltehetően lehallgatás útján jutott hozzá az adatokhoz, és csalódtak, hogy Száll nem disszidált, és ezért adták ki az információkat. Ezért Szállnak barátilag a legrészletesebb, minden kapcsolatára kiterjedő, önkritikus magatartást és beszámolót ajánlott, és hozzáfűzte, örülhet annak, hogy az üggyel egyelőre a párt meg a külügy foglalkozik és nem a belügy. A tanácsadás az 1956 előtti időkre emlékeztetett és fenyegető volt.

Száll József szerint egy út látszott lehetségesnek, kimenni és a helyszínen tisztázni a dolgokat – akár per útján. Otthon kiszolgáltatott a helyzete, az ellenfelei minden eszközzel rendelkeznek a megsemmisítésére. Ez után Száll hosszabban elmélkedik arról, hogy 1956 után ő csak úgy vállalta a munkát, hogy mindig őszinte lesz. Nem tett lakatot a szájára, nem helyeselte 1968-at, sem azt hogy a szovjetek elítélnek testvérpártokat. Helyteleníti a magyar párt káderpolitikáját, és azt, hogy az értelmiségi szakértőket háttérbe szorítják, és így rossz döntéseket hoznak. A távozással – úgy látja – a legnehezebb utat választotta, a megjelent cikkek rágalmak, azokat cáfolni fogja. El akar menni Olaszországból azért, hogy egy távoli országban – nem az Egyesült

[13] Nem a rádió szerkesztőjének, hanem az MTV elnökhelyettesének.

Államokban – a hazának kárt nem okozva tudományos tevékenységet folytasson. Az üzenet, amit kapott több éves száműzetést jelentene vidéken. A külügyes csoportfőnök azt közölte legutóbb, hogy „ha már menedékjogot kaptunk volna is, egy későbbi időpontban hazavárnak". Mivel az otthoni illetékesek hozzájárultak szabadság-kéréséhez, így ma is szabadságon lévőnek tekinti magát.

Nem a sértettség motiválja – folytatta –, a párt politikájával mint egésszel egyetért. Javasolja megfontolásra: kéri egészségi vagy más okkal nyugdíjazását. Járuljanak hozzá külföldön tartózkodásához és olyan jellegű munkavállaláshoz, amely nincs kapcsolatban korábbi tevékenységével, ugyanezt kéri feleségnek is. Felesége idős szüleit ne zaklassák, érintkezhessenek velük postán, telefonon, és adhassanak nekik támogatást külföldről vagy engedjék ki őket. Teljesen visszavonul a nyilvánosságtól, „és hazám ügyét fogom minden lépéssel segíteni". Végül azt kéri a párt vezetőitől, hogy tegyenek meg mindent a hasonló tragédiák megelőzése érdekében.

1970. december 29-én a Politikai Bizottság napirendjén második alkalommal a szerepelt a Száll ügy. Az előadó a külügyminiszter és az állambiztonsági szolgálatokat felügyelő belügyminiszter-helyettes volt. Az ülésről szószerinti jegyzőkönyv nem maradt fenn. A jelentés összefoglalja a Száll ügy újabb fejleményeit. Megerősíti, hogy 1970. november 25-én több nyugati sajtóügynökség egyidejűleg beszámolt arról, hogy Száll a családjával együtt politikai menedékjogot kért. A hírt az olasz rendőrség közleményeként az olasz hivatalos sajtóügynökség megerősítette. Száll kérése indokaként elitelőleg nyilatkozott Magyarországról. A közleményből az is kiderül, hogy Száll a politikai menedékjogot 1970. október 18-án kérte.

1970. november 25-ét követően Szállné majd Száll több alkalommal telefonon, illetve személyesen közölte a római külképviselet vezetőivel, hogy a politikai menedékjogkérés nem felel meg a valóságnak. Csak tartózkodási engedélyt kértek. Száll azt ígérte, hogy cáfolatot fog kiadni a politikai menedékjogkérést illetően. Majd itthoni utasításra felszólították, hogy adja ki a cáfolatot és egy héten belül 1970. december 3-ig térjen haza. Száll és felesége ebben az időben részben saját közléseik, részben egyéb információk szerint már nyíltan rendőrségi felügyelet alatt álltak. Mozgásuk védelmi jelleggel biztosított volt. Információk szerint ez időben Svájcban is Ausztriában is tapogatóztak politikai menedékjog ügyében. A római külképviselet vezetője 1970. november 27-én utasítást kapott arra, hogy lépjen érintkezésbe az olasz külügyminisztérium illetékeseivel. Kérjen felvilágosítást Száll politikai menedékjog-kérésével kapcsolatban. Néhány nappal később olasz részről hivatalosan megerősítették, hogy Száll politikai menedékjogot kért. Ami a Szállal való személyes találkozás kérését illette, azt mondták, hogy Szálltól függ, kíván-e hivatalos magyar személyekkel találkozni.

1970. december 15-én a római kereskedelmi kirendeltség vezetője írásban felszólította Szállt, hogy legkésőbb 1970. december 19-ig térjen haza. Amennyiben ez nem történik meg, ellenük az eljárást illetékes állami szervek megindítják. Száll 1970. december 18-án találkozott a kereskedelmi kirendeltség vezetőjével és közölte vele, hogy erre a határidőre nem tud hazatérni. Pár hét múlva hazatérne, de előtte itt néhány komoly ügyet végig kell vinnie. Ezután „zavaros fejtegetésbe" kezdett, aminek az volt a lényege, hogy az ellene irányuló akciót egy külföldön élő kétkulacsos személy szervezte, akit ő, Száll le akar leplezni. A személy kilétéről azonban nem volt hajlandó közelebbit mondani. 1970. december 21-én a nagykövetség első beosztottja találkozott vele, Száll megismételte magyarázatait.

A PB-előterjesztés szerint Száll személyével kapcsolatban újabb cikkek jelentek meg. Ezek a disszidálás körülményeivel és a gazdasági visszaélésekkel foglalkoznak. A

rendelkezésre álló információk alapján megállapítható, hogy Száll – félrevezető közléseitől eltérően – az olasz hatóságoktól politikai menedékjogot kért. A hazatérésére irányuló erőfeszítések eredménytelenek maradtak, a hazatérést megtagadta, hazaárulóvá vált – így a jelentés. Január második felében jelenjen meg közlemény – szólt a javaslat, hogy „Száll József volt külügyminisztériumi tisztviselő magánjellegű külföldi utazásáról nem tért vissza Magyarországra és a hazatérésre vonatkozó felszólítást megtagadta. Ügyében megindították a hivatalos eljárást."[14]

A Politikai Bizottság ülésén elhangzottaknak megfelelően a külügyminisztérium titkárságának vezetője 1971. január 7-én feljelentést tett Száll József, a külügyminisztérium volt tisztviselője ellen, aki – családjával együtt – külföldre távozott és a hazatérést megtagadta. A feljelentés indoklása az volt, hogy Száll József 1970. október 4-én illetékes felettesei engedélye nélkül feleségével és kiskorú gyermekével együtt elhagyta az országot. Október 5-én Ausztriából táviratot küldött, amelyben a külügyminisztertől külföldi tartózkodásra (pihenésre) kért engedélyt. *A külügyminiszter a kialakult helyzetre való tekintettel hozzájárult a kérés teljesítéséhez.* Ezt követően a római magyar nagykövet, valamint a külügyminisztérium más képviselője több ízben folytatott megbeszélést Száll Józseffel hazatérése ügyében. Száll József azonban a hazatérésre való felszólításnak nem tett eleget (az utolsó felszólításban a hazatérésre megjelölt határidő 1970. december 19. napja volt.) Az olasz hatóságoktól menedékjogot kért, a külügyminisztérium hivatalosan értesült, hogy a menedékjogot 1970. december 12-én megkapta. „Kérem, hogy Száll József ügyében a büntető eljárást, hivatalból és a nyilvánosság kizárásával, szíveskedjék megindítani."[15] – zárul a titkárságvezető által aláírt dokumentum.

A feljelentéssel egy időben a külügyminisztérium titkársága a belügyminisztérium vizsgálati osztályának is írt. Ebben az átiratban az szerepel, hogy Száll József fontos államtitkok birtokában volt. Ismerte a MNK külpolitikáját, fontosabb külpolitikai dokumentumait, a külpolitika végrehajtásának menetét, az annak során szerzett információk és készített értékelések egyes kategóriáit, ezen belül részletekbe menően ismerte az Olasz Köztársasággal kapcsolatosokat. Részleteiben ismerte a MNK római nagykövetségének egész munkáját, szervezeti működését, személyi összetételét és kapcsolatait, mindezt bizonyos keretek között az egész külügyminisztérium vonatozásában is. Ismerte más római nagykövetségek – elsősorban a szövetséges szocialista államok római nagykövetségeinek – egymással tartott kapcsolatát, azok tevékenységének sok vonatkozását. Ismerte a nagykövetség kódrendszerét, amely a nagykövetség és a külügyminisztérium közötti kapcsolatot, az üzenetváltások titkosságát szolgálta. Ismerte a magyar külképviseletek vezetői számára rendszeresen küldött belpolitikai tájékoztatókat, valamint a római hivatali tevékenysége során hozzájutott a MNK hivatalos kiküldötteinek részére adott tájékoztatók és beszámolók révén mind a kiküldöttek tevékenységére, mind a MNK belső helyzetére vonatkozó adatokhoz. Ismerte a MNK és a Vatikán kapcsolatait, a tárgyalások anyagait. Ismert az MSZMP és az OKP kapcsolatának számos jelentős mozzanatát. Hazatérése után a külügyminiszter személyes tanácsadójaként ismert számos, a párt és az állami vezető szervek számára készült jelentést. Mindezek államtitkot képeznek, ezek ismeretéhez állami szolgálata révén jutott, kiszolgálásuk, felfedésük a MNK érdekeit rendkívül súlyosan sértik – szól a BM vizsgálati osztályához intézett átirat.[16]

[14] MOL M-KS 288.f.5/541 öe
[15] XIX_J-1-u 73. doboz (Volt küm vezetők iratanyaga Száll József), 321/4-1/1971. sz.t.
[16] u.o.

Mindezek alapján a belügyminisztérium vizsgálati osztálya 1971. január 8-án elrendelte a nyomozást azzal, hogy az ügyet majd a Legfelsőbb Bíróság tárgyalja. Ugyanakkor elrendelte Szállék vagyona zár alá helyezését és a házkutatást. A vizsgálati osztály megkérte a külügyminisztériumtól a Száll József hazarendelésével kapcsolatos körülmények ismertetését, a jellemzését, a feljegyzéseket a vele folytatott beszélgetésekről, arról, hogy milyen titkok birtokában volt.[17]

Valamivel később, 1971. január 11-én Barrattieri budapesti olasz nagykövet a külügyminisztérium illetékes főosztályvezetőjének bejelentette, hogy Száll József 1970. december 12-én az illetékes olasz szervektől politikai menedékjogot kapott. Ezt még aznap közölték Száll Józseffel, aki ígéretet tett arra, hogy 1971. január folyamán családjával együtt az Egyesült Államokba távozik, ahol egy kisváros egyetemén politikai gazdaságtan tanárként fogják alkalmazni.

A blügyminisztérium ezek után formálisan is beindította a nyomozást és egy hónap múltán már jelentést is produkált Száll József és társa ügyében. A minden részletre kiterjedő és Száll múltjában alapos turkálást végző eljárás során – egyebek mellett – megállapították, hogy apja a Volksbund tagja volt, ezért internálták, Száll ezt elhallgatta. Száll nevét azért változatta meg, mert úgy gondolta, hogy eredeti neve (Bögehold) hivatali előrelépésének az akadálya lehet. Jelenlegi családi nevét már évekkel a névváltozatásai engedély előtt használta. Karrierje érdekében, hivatalos iratokban és általában egyetemi végzettségűnek tüntette fel magát, holott az egri érseki jogi akadémián mindössze két szemesztert hallgatott, de tanulmányait nem fejezte be. Munkásmozgalmi tevékenysége nem egyértelműen tisztázott, erről egyes személyeknek ellentmondásos kijelentéseket tett. (A Szállról szóló egyik rokoni tanúvallomásban az szerepel, hogy behívták katonának, de gyávaságból mellbe lőtte magát, majd a kórházból megszökött és Budapesten bujkált. Bevonulásáról ő maga azt mesélte a már fentebb idézett oral history interjújában, hogy „a pártnak volt egy olyan határozata, hogy akinek nincs különösebb baja a rendőrséggel, és nem volt elítélve, kommunista, annak be kell vonulnia.") Mindenkor tudatosan törekedett arra, hogy vezetői kedvező politikai múltat lássanak mögötte. Kifejezetten karrierista személyiség. Törtető, alakoskodó, önző ember, aki képességeit rendkívül túlértékelte. Olyan légkört teremtett maga körül, amely igazolni látszott, hogy egyes vezető beosztásban lévő elvtársakkal szoros, bizalmas kapcsolatban állt. Ezzel kapcsolatban a korábban csoportfőnöki beosztásban dolgozó miniszterhelyettes tanúvallomásában mondta: „Találkozásaink során Száll megjegyzéseiből nyilvánvaló volt előttem, hogy bizonyos speciális személyes kapcsolatai vannak felelős beosztású elvtársakkal. Ez megnyilvánult abban, hogy jól informáltnak mutatta magát, és ilyen informáltság alapján többet megengedett magának, mint amennyit az állami fegyelem betartásával magának megengedhetett volna".

Száll József nagyravágyó, karrierista és önmagát túlértékelő jellemére mutattak rá tanúvallomásukban testvérei is – így a jelentés. Elvtelen magatartására jellemző volt, hogy nem hivatalos megnyilvánulásai során a párt és a kormány politikáját esetenként becsmérelte. A tanúvallomás szerint Szállnak az a véleménye, hogy a politikai vezetés felkészületlen emberekre van bízva, a külpolitikát a külügyminiszteren kívül más nem érti, a nyugat-európai orientáció nem megfelelő, a kultúrpolitika dogmatikus. Nagyköveti beosztása második felében politikai nézetei megváltoztak, szembekerült a MNK társadalmi és politikai rendjét meghatározó normákkal, a magyar államhoz fűződő kapcsolatát minden kérdésben csak saját személyi, anyagi érdekei határozták meg. Száll Józsefről a SZER 1970. augusztus 28-i kiadványában cikk jelent meg,

[17] u.o.

amelyben gazdasági bűncselekmények elkövetésével gyanúsították meg, 1970. október 3-án a róla szóló cikket „vezető elvtársak” bemutatták Szállnak és felvilágosítást kértek tőle. Ezt október 5-én kellett volna megadnia. Amikor úgy vélte, hogy politikai nézetei és karrierista magatartása ismertté válhat, október 4-én családjával Olaszországba ment, ahol az elhárító szervek védelme alá helyezte magát. Római kapcsolatai körében az a vélemény alakult ki korábban, hogy nem fog hazatérni. Olaszországba érkezése után többször találkozott a magyar külképviselet tagjaival, politikai nézeteltérésekkel és egyéni sérelmeivel indokolta az ország elhagyását. Az olaszoknál az ország elhagyását politikai indokokkal magarázta. Az MNK érdekeit súlyosan sértő titkokat tárt fel az olasz szervek előtt. Szállék anyagiasságot tanúsítottak, háztartási alkalmazottjuknak 800 ezer líráért átjátszották felesége szüleinek lakását. Feladatkörükön kívül feltűnő határozottsággal szorgalmazták egyes olasz cégekkel a kereskedelmi kapcsolatok létrehozását. A külföldön elkövetett gazdasági jellegű bűncselekményre nézve *közvetlen bizonyítékot nem sikerült beszerezni.* Bizonyítható azonban, hogy az általuk hazahozott nagymennyiségű textiláruval anyósa üzérkedett.

A hazaárulást bizonyítja a 23 tanú vallomása, a külügyminisztérium és az MTI feljelentése, a külügyminisztérium hivatalos feljegyezése a Száll-lal történt találkozásokról, az államtitok-szakértők véleményei. Javasoljuk az ügyben folytatott nyomozást befejezni, és további eljárás végett a Legfőbb Ügyészségnek átadni, a Legfelsőbb Bíróság tárgyalja.[18]

A viharos gyorsasággal elkészült vádirat fő vádpontja a súlyos következményeket eredményező és állami szolgálat felhasználásával elkövetett hazaárulás. A vádirat az előzőekhez képest új elemeket nem tartalmazott, hacsak azt nem, hogy Száll távozását követően „Olaszországban jelentkezett a külügyminisztériumban. Az olasz hatóságok Száll Józsefet és családját a via Cristoforo Colombo egyik villájában helyezték el, amely az olasz külügyminisztérium tulajdonában van. 1970. október 18-án Száll az olasz hatóságoktól maga és a családja részére politikai menedékjogot kért, amit 1970. december 12-én megkaptak. Erről a magyar KüM-öt az olasz KüM 1971. január 11-én hivatalosan tájékoztatta. A politikai menedékjog megadásáról Szállt 1970. december 12-én tájékoztatták, aki ígéretet tett arra, hogy 1971. január folyamán családjával együtt az Egyesült Államokba távozik, ahol egy kisváros egyetemén politikai gazdaságtan tanárként fogják alkalmazni”.[19]

Az egész ügy – miután Száll már megjárta Amerikát is – 1971. június 8-án újabb kanyart vett, mikor is az illetékes főcsoportfőnök-helyettes aláírásával a BM III/I-es csoportfőnöksége Szállék őrizetbe vételére tett javaslatot azzal, hogy Száll az MNK bécsi nagykövetségén bejelentette, hogy a közeljövőben önként haza kívánnak térni. „A megindított eljárás alapján javasoljuk, hogy az ügyük kivizsgálása céljából 72 órás őrizetbe vétel alá helyezni”. A vizsgálat feladata, hogy tisztázza: Az ország elhagyásának körülményeit; Az olaszországi menedékjog kérés módját, feltételeit, ezzel összefüggő megbeszéléseiket; Az Olaszországban folytatott hivatalos és egyéb kihallgatásaik részleteit; Az általuk kiadott államtitkokkal kapcsolatos körülményeket; Az USÁ-ba való átkerülés körülményeit, ottani megbeszéléseiket és kihallgatásaik részleteit; Svájci tartózkodásuk alatt lefolyt kihallgatásaik és megbeszéléseik részleteit, hazatérés tényleges okait. „Az ügyük kivizsgálását a BM III/1 osztály hajtsa végre. Őrizetbe vétel konspirált vagy nyitott formában, előző esetben a kihallgatásokra konspirált villában, utóbbi esetben a BM III/1-es osztályon kerül sor.” Ehhez persze elkészült a kihallgatási terv is.

[18] ÁSZTL 10-54.266/71.sz. vizsgálati dosszié II. kötet, 192 old., 1971. február 5.
[19] u.o. 234. o. 1971. április 20.

1971. június végén a belügyminiszter előterjesztés-javaslatot készített a Politikai Bizottság számára, mivel a Száll-ügy újabb fordulattal gazdagította a grémium napirendjére is került történteket. Az előterjesztés röviden ismertette az előzményeket, és hozzáfűzte, hogy a Legfelsőbb Bíróság a bűnügyet még nem tárgyalta. Azonban 1971. június 21-én Száll kegyelmi kérvényt írt az Elnöki Tanácsnak miszerint „Tisztelettel kérem az Elnöki Tanácsot, hogy hazatérési szándékomra tekintettel részesítsen eljárási kegyelemben, megszüntetve vagy felfüggesztve az ellenem indított peres eljárást, azzal a feltétellel, hogy az eljárási kegyelem kizárólag hazatérésem után, illetőleg, miután átléptem a magyar határt, válljon (sic!) jogerőssé."

A belügyminiszter Száll kegyelmi kérvényének az elbírálásra több alternatívát látott: „Amennyiben kegyelemben részesül, vele szemben semmilyen büntetőjogi eljárás nem eszközölhető, zár alá vett lakás és vagyontárgyak feloldást nyernek; Hazatér, szabadlábon hagyása mellett az ügyét letárgyalják, a jogerős ítélet után az igazságügy miniszter előterjesztést tesz az ET-nek végrehajtási kegyelemért; Előzetes letartóztatásba kerül hazaárulása bűntettének alapos gyanúja miatt, le kell folytatni büntetőeljárást."

Az előterjesztést záró határozati javaslatban pedig az szerepelt, hogy „A Politikai Bizottság Száll József cselekedetét mérlegelve egyetért azzal, hogy hazatérése után vele szemben az eljárást illetékes szervek folytassák le. A bírósági ítélet után – amennyiben Száll ezt kéri – az Elnöki Tanács részesítse egyéni eljárási kegyelemben. A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a külügyminisztérium által megbízott személy hivatalosan tájékoztassa Száll Józsefet az elfogadott határozatról.[20]

A történtek Száll kegyelmi kérvényével egy újabb kanyart vettek, de olyan éleset, hogy Kádár János kérésére a Politikai Bizottság újfent napirendjére vette az egész ügyet. A belügyminiszter előterjesztése Száll József és családja ügyében röviden ismét összefoglalta a történteket a Politikai Bizottság tagjai részére. Az előterjesztésről és a felsorolt alternatívákról a Politikai Bizottság hosszabb vitát folytatott. A szószerinti jegyzőkönyv szerint a külügyekért felelős Komócsin Zoltán azt fejtegette, hogy politikailag az lenne a jó, ha Száll hazajönne. Kérésének a teljesítése azt jelentené azonban, hogy semmi nem történt. Ez így nem helyes – mondta –, jobb lenne a második pontban javasolt alternatívát alkalmazni. Szabadlábon hagyása mellett letárgyalják az ügyet, s utána végrehajtási kegyelemben részesül. Majd Kádár vette magához a szót: „Ez az ember külföldön van. Közölte, hogy hazatér. Az első kérdés, hogy az MNK szempontjából kívánatos-e, hogy hazatérjen. A másik jogi kérdés. Itt minősítve van Száll cselekménye. Feltételezem, hogy a benyújtott vádemelés van minősítve. Biztos, hogy pontos ez a minősítés? A valóságban a dolog a következőképpen áll: ez a minősítés világos abban az esetben, ha azt mondjuk, hogy Száll disszidált. Nem ismerem a büntető törvénykönyv ide vonatkozó paragrafusait: a disszidálás ténye azonos-e a hazaárulással? Előttünk világos, hogy disszidált. Igaz ugyan, hogy kiszökött az országból, de az igazsághoz hozzátartozik, hogy mi ezt utólag törvényesítettük. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az illetékes állami szerv írásban annulálta a szökést. Felszólításra nem tért haza. Amit az elvtársak javasolnak szerintem értelmetlen mindenféle szempontból, megszavazhatatlan valami. Ha jól meggondolom, nem tudom megszavazni. Értelmetlen, mert az első számú kérdésre nem ad választ. Ha ebben maradunk, azt mondom, ne határozzunk. Másodszor azért sem szavazhatjuk meg, mert ha bevezetem a büntető eljárást sem én, sem a főügyész, sem a külügyminiszter, de senki nem tudja, mire vállalkozik. Ő kegyelmet kap – s ez törvénytelen (…). Egyetlen

[20] u.o., A belügyminiszter előterjesztése a PB számára, 1971. június 29. 240. o.

bizonyított tény, hogy felszólításra nem tért haza. Erre vonatkozhat az eljárási kegyelem. Az újonnan tudomásunkra jutott tény lehet az új büntetőeljárás alapja. Ha ezt mi elfogadnánk, nem lehetne hozzányúlni. Tehát engedély nélküli külföldi tartózkodásra, felszólítás után hazatérés megtagadására vonatkozhat az eljárási kegyelem ebben a pillanatban. Egyébként ő az engedély nélküli kint tartózkodásra kér eljárási kegyelmet. Hogyan szavazhatok kegyelmet valakinek, akiről nem tudok semmit. Szállnak kell egy értelmes választ adni, hazatérhet, de alá kell vetnie magát az ilyenkor előírt eljárásnak. Egyébként utána nem fog minket ostromolni. Ez a pillanatnyi helyzeten nem változtat, *kint van és kint fog maradni*. Térjen haza és vesse alá magát az ilyenkor szokásos eljárásnak. Ha ez az ember kint marad, ronggyá válik. *Jó, nem volt fair, amit az MNK-val szembe csinált, de kellemetlen dolgok is kijöhetnek belőle. Ez se érdekünk*. Ezt az egy mondatot üzenjük meg neki – mármint az alján lévő határozatot. Kell egy értelmes választ adni neki. A hazatérés megtagadásért, ami az előttünk ismert cselekedete, az Elnöki Tanács eljárási kegyelemben részesíti. Semmi többet!" Kádár még hozzáfűzte, hogy nincs idő arra, hogy ezzel foglalkozzanak.[21]

Szállék azonban nem tértek haza, hanem Bécsben felvették a kapcsolatot a bécsi magyar nagykövetség konzuli osztályával, amint ezt az egyik külügyi nyugdíjas – aki a nyári hónapokra a bécsi konzulátuson kisegített, mint ez szokás volt – Bécsben kelt feljegyzése rögzíti. E dokumentum szerint 1971. augusztus 6-án nyugdíjas külügyesünk a nagykövetség konzuli osztálya előtt diskurálgatott, amikor megjelent egy nő, közölte, hogy ő Szállné, és hogy akar vele beszélni. Ezután bement a titkársága, majd később kijött, és a konzulátuson dolgozó egyik beosztottat kérte, hogy bemehessen hozzá is. A nyugdíjassal közölte, hogy a férje szeretne vele találkozni. A bécsi magyar főkonzul ezt a találkozót engedélyezte. Még aznap este Száll a következőket mondta el a nyugdíjas külügyesnek disszidálásának okairól: kapcsolatba került Casaroli vatikáni államtitkárral, és rajta valamint VI. Pál pápán keresztül szerette volna megoldani a Magyarország és a Vatikán közötti feszültséget, valamint Mindszenty ügyét. Amikor az ő, Száll által megkezdett akció hírei kiszivárogtak, „az egyházi disszidensek" – elsősorban az USÁ-ban élő Varga Béla öccse, Varga András jezsuita pap – kezdték őt támadni a Szabad Európa Rádión keresztül. Miután Száll hazatért, bizalmatlan légkör vette körül, többször behívatták az MSZMP KB külügyi osztályára azzal, hogy gyakoroljon önkritikát, de erre igazsága tudatában nem volt hajlandó. A végső lökést az adta az ország elhagyására irányuló szándékának, hogy Péter János visszakérte tőle az ENSZ-ben elmondandó beszédnek tervezetét. Ezek után annyira el volt keseredve, hogy öngyilkosságra gondolt. Utána kiment Rómába, ahol az olasz hatóságok barátságtalanul fogadták, valóságos házi őrizetben tartották és felszólították, hogy kérjen politikai menedékjogot. Ő erre érintkezésbe lépett az Olasz Szocialista Pártban lévő barátaival, jogászokkal, az olasz belügyminiszterrel sőt, Martin római amerikai nagykövettel is. Ez utóbit megkérte, hogy segítsen neki, mivel szeretne találkozni Sulzberger ismert amerikai újságíróval, hogy rajta, Sulzbergeren keresztül fékezze a SZER kiadványában ellene indított sajtókampányt. A Martin nagykövettel történt beszélgetés alapján hívták meg az Egyesült Államokba. Az amerikaiak a gépre való beszálláskor adták át neki és családjának az ENSZ hontalan útleveleket. Az Egyesült Államokban közel három hónapig tartózkodott, beszélt Sulzbergerrel, aki elég gyenge helyreigazító cikket közölt az újságjában. Az amerikai hatóságok felajánlották, hogy kaphat menedékjogot és neki megfelelő állást is, amit nem fogadott el. Száll a megélhetésük költségei fedezésére vonatkozó kérdésre nem felelt nyugdíjas beszélgető partnerének. Mivel nem tudott

[21] MOL M-KS 288.f.5/558 ö.e. 1971. június 29.

eredményt elérni ügyében – folytatta Száll a történetet – még a Sulzberger-cikk után sem, a még mindig náluk lévő magyar diplomata útlevelekkel Svájcba utaztak. A svájci hatóságok barátságtalanul viselkedtek vele. Behívatták a rendőrségre egy bizottság elé, és ott közölték vele, ha leírja, hogy 1948 és 1950 közötti svájci tartózkodása alatt kikkel érintkezett és milyen kapcsolatai voltak, hajlandóak menedékjogot adni, ellenkező esetben 48 órán belül köteles elhagyni az országot. Ő nem vállalta a svájciak támasztotta feltételeket és ezért Ausztriába jöttek, mert oda nem kell vízum. Szerinte az osztrák hatóságok nem tudnak ott létéről, mert nincs bejelentve. Elmondta, hogy az Elnöki Tanácshoz kegyelmi kérvényt nyújtott be, amire július 6-án igenlő választ kapott. Kijelentette, hogy még nem tud hazamenni, mert elintézetlen ügyei vannak. Hazamenetelével kapcsolatban aggályai vannak, ő attól sem félne, hogyha az első pár évben vidékre helyeznék, bízik az ET ígéretében, de attól fél, hogy az „elvtársak" nem fognak neki békét hagyni.[22]

Egy héttel később a nyugdíjas diplomata *„összefutott"* Szállal, aki elmondta neki, hogy augusztus 19-re behívatták feleségét a nagykövetségre, ahol közölték vele, hogy a kért segítséget megkapják az új gépkocsi vásárlására (!). *Most azt várja, hogy valaki kijöjjön Bécsbe, hogy megbeszélje vele a hazatérésével kapcsolatos problémákat. Ő ugyanis szeretné tudni, hogy milyen megélhetési lehetőségeket kapnak hazatértét követően.* Még nem kérte az ET-től a halasztást hazatérésére. Véleménye szerint a pártapparátusban egyesek hajszát indítottak ellen, de a külügyminiszter első helyettesével is voltak ellentétei. Vitája volt velük nemzetközi kérdések tekintetében, többek között a csehszlovákiai események kapcsán. Rossz néven vették, hogy ő igyekezett helyes értékelést adni a történtekről az OKP-nak, sőt az SZKP-nak is.[23]

Ezt követően a bécsi bevásárlásait intéző oslói magyar nagykövet *„futott össze"* Száll-lal, s mivel ez utóbbi találkozót javasolt, a bécsi magyar nagykövettel folytatott megbeszélés során arra jutottak, hogy ő, az oslói magyar nagykövet találkozhat Száll-lal. Száll elmondta neki, hogy változatlan a hazatérési szándéka, de fél. Hálás az eljárási kegyelemért, amely a hazatérés megtagadásának következményei alól mentesítette, de ő ennél szélesebb körű kegyelmet kért és remélt. Most attól fél, hogy megromlott ideg- és egészségi állapota miatt nem tudna elviselni valamiféle meghurcolást, különösen aggódik feleségéért, aki öngyilkossági gondolatokkal foglalkozik. Azért tartózkodik Bécsben („a haza közelében") – folytatta –, *mert valamiféle bíztatást vár valamelyik „vezető elvtárstól", azok közül, akik ismerik őt, s elhiszik, hogy nem lett becstelen.* Az idő sürgeti, mert az osztrák hatóságok miatt nem maradhat 7-10 napnál tovább. Amennyiben ez idő alatt nem jön ki hozzá senki, Monacóba utaznak, ahol az opera igazgatója részéről állást remél a felesége számára. Ez azonban csak ideiglenes várakozó álláspont, mivel *hazatérési szándéka változatlan*. Kivárja, amíg otthon megenyhülnek iránta. Szeretne megragadni minden alkalmat, hogy biztosítsa a kormány és a párt vezetőit, nem változott meg, sohasem válna hűtlenné, még nem került nyomás alá, és ezt elkerülendő nem is menne valamilyen NATO-országba, de el van szánva, hogy ellenáll bármilyen próbálkozásnak akár az élete árán is. *Tettét pánik-állapot következményének tekinti, tudja, hogy távozásával súlyos hibát követett el, bármikor kész jóvátenni, „lehajtott fővel és vezekelve", ahogyan ezt tőle joggal elvárják.* Belátja, hogy az az elképzelése, hogy peres úton kényszerítheti a SZER-t a rágalmak valótlanságának az elismerésére (ezért ment Amerikába) kevés reménnyel kecsegtet, és

[22] XIX_J-1-u 73. doboz (Volt küm vezetők iratanyaga, Száll József), 321/4-1/1971. sz.t. – 1971. augusztus 23.
[23] u.o. 1971. augusztus 31.

irreálisan hosszú időt, sok pénzt igényelne. Többször is kitért arra, hogy kérve kérik, hogy a felesége idős szüleivel legyenek kíméletesek.[24]

Időközben a hazai hatóságok sem hagyták az ügyet „elaludni", mint azt mutatja az illetékes belügyminiszter-helyettes átirata az illetékes külügyminiszter-helyetteshez. Az átirat melléklete két feljegyzés, amit a MSZMP KB adminisztratív osztály a vezetőjének küldött a BM a Száll-ügyben. Az egyik feljegyzés a már fentebb említett lehallgatott telefonbeszélgetés Szállék svájci aranyrúdjairól. A másik megállapítja, hogy Száll helyzetében lényeges változás nem történt az elmúlt két és fél hónap során. Bár több találkozás alkalmával hangoztatta hazatérési szándékát, semmiféle konkrét lépést nem tett. A bécsi nagykövetség július 6-án a külügyminisztériumtól kapott felhatalmazás alapján szóban, majd kérésére írásban közölte, hogy kérelme alapján az ET *„önkéntes hazatérés esetén a hazatérés megtagadása bűntettére vonatkozólag eljárási kegyelemben részesíti."* A pozitív közlést meglepetéssel és köszönettel vették tudomásul, de egy ideig még eltart „amíg felkészülnek a hazatérésre." Július és augusztus folyamán többször fordultak a bécsi nagykövetséghez azzal, hogy a külképviselet nyújtson segítséget vámmentes gépkocsi vásárlására és Magyarországra szállításhoz. Kéréseik többségében pozitív választ kaptak, de a vámmentes gépkocsi vásárlása elől a nagykövetség kitért (ezt azonban később módosították). Pontosabb információk nincsenek – így a BM feljegyzése –, de pl. július 21-én a hazafelé utazó Berlinguerrel (az OKP akkori főtitkárhelyettese) a bécsi repülőtéren Száll *összefutott* és hosszasan magyarázta neki tette indítékait. Anyagi hátterük ismeretlen, senkinek nem mondanak semmit e tekintetben. Szállné telefon útján folyamatos kapcsolatot tart fenn szüleivel. E beszélgetések alapján az látszik, hogy nem döntöttek a hazatérés módjáról. Talán 1972 nyarára-tavaszára halasztják e lépésüket, de ha a helyzet nem érett meg, tudnak hosszabb ideig is várni. A fő probléma az, hogy mi lesz a férjével, szeretnék, ha egy felelős személy kiutazna hozzájuk biztatást, bátorítást adni. Egyre több problémát okoz a gyerek, aki nem akar hazautazni, az anyját okolja a történtekért, s lehet, hogy a hazatérés után külföldi intézetben helyezik el. Esetleg Szállné menne haza először, s tapasztalatai alapján követné őt a férje és a gyerek.[25]

A következő hónapban látott napvilágot az ominózus cikk Sulzberger tollából, amelyben Száll disszidálását az egyik legrejtélyesebb esetnek tartja. Szállt tekintélyes ideig kikérdezték az olasz biztonsági szervek, és 1971 elején az Egyesült Államokba vitte a CIA. A család a CIA vendégszeretetét élvezte egy Washington melletti „safe house"-ban. A család elismeri – az újságíró szerint –, hogy kedvesen bántak velük, színházi előadásokra járhattak és múzeumokba, de el voltak zárva a barátoktól, vagy a nem CIA-tisztviselőkkel tartott kapcsolatoktól. A CIA felajánlotta, hogy megkönnyíti nekik letelepedésüket az Egyesült Államokban, de Száll József bizonytalan volt a tekintetben, hogy ezt a végső lépést meg akarja-e tenni, mert mindig magyarnak érezte magát és szocialistának – bizonyos liberális, eretnek beütésekkel. Ezért az amerikai titkosszolgálat segítségével visszarepült Európába. Először Svájcban álltak meg, ahol a svájci rendőrség mindazt kérte, amit az olaszoknak és az amerikaiaknak elmondott, de a svájciak kíváncsiságának a kielégítésére nem volt hajlandó, ezért kiutasították. Svájcból Bécsbe ment, ahonnan érintkezésbe lépett a magyarországi hivatalos személyiségekkel abban reménykedve, hogy megbocsátottak nekik és megengedik, hogy hazatérjenek egy megbecsült pozícióba. Furcsa odisszeájuk első periódusában, amikor Rómában a Szent

[24] u.o. 1971. szeptember 13.
[25] u.o. 1971. szeptember 17.

Péter bazilikában találkoztak a római magyar nagykövettel, el akarták rabolni őket,[26] ezt az olasz biztonsági szolgálat akadályozta meg. A CIA vendégszeretete után nehéz volt elképzelni, hogy növekedni fognak az esélyei a hazatérésre, megkezdődött az elhidegülés, és miután úgy látta, hogy minden ajtó bezárul előtte, visszatért a nyugat felé. Nem kíván visszatérni Olaszországba, ahol a biztonsági szolgálat nem táplál iránta baráti érzelmeket, mivel a római vendégszeretet felcserélte az amerikaival. Az egyik legérdekesebb disszidens, akit a hidegháború produkált, miután vissza akar térni hazájába – legalábbis szándékában.[27]

A Sulzberger-cikk apropójára Szállné hosszabb levelet írt a bécsi magyar külképviselet egyik munkatársához. A hosszú, kézzel írott levélben lényegében azt állította, hogy a cikk szerzője bizonyos csoportok szolgálatában áll, akiknek az a célja, hogy Szállékat megsemmisítsék. Azt sugallja, hogy a cikk Száll otthoni ellenségeinek a szándéka szerint íródott. Nem véletlen kis ügyről van tehát szó. A levélhez csatolta annak a levélnek a fénymásolatát, amit Száll az *International Herald Tribune* kiadójának írt a róla megjelent cikkel kapcsolatban. Ezt a két iromány t az illetékes külügyminiszter-helyettes továbbította az illetékes belügyminiszter-helyetteshez.[28] Az ITH-ban megjelent cikk miatt egyébként el kellett hagyniuk Monte Carlót, ahova 1971. szeptember 30-án költöztek

A belügyminiszter még az év végén előterjesztést továbbított a Száll-üggyel megbízott Koordinációs Bizottságnak az elmúlt néhány hónapban történtekről. A dokumentum elősorolja, hogy augusztus-szeptember folyamán többször találkoztak hazai személyiségek Szállal Bécsben. Igyekeztek tisztázni az esetleges hazatérésükkel kapcsolatos jogi, anyag és egyéb (lakás, munkaviszony) problémákat. A tényleges hazatérés ügyében Szállék az előterjesztés elkészültéig nem tettek lépéseket. Száll többször kifejtette, hogy hazatérne, de fél. Azt várja, hogy egy magas beosztású személy kiutazik hozzá Budapestről, valamilyen bíztatást vár, megnyugtatást a jövőt illetően, mert ő szélesebb körű kegyelmet várt. Nincs információ arról, hogy miből élnek (gyakori utazások, fiuk magániskolába járatása, szülők anyagi támogatása). Feltehető, hogy korábban törvénytelenül szerzett pénzekből, illetve valamilyen külföldi szervtől rendszeresen kapott juttatásból élnek. A Száll-ügy lezárása érdekében a belügyminiszter azt javasolta, hogy egy alkalmas személy utazzék ki a Száll-lal való találkozás céljából és közölje vele, hogy az ET által nyújtott eljárási kegyelem 1972. március 31-ig érvényes. Hozza tudomására, hogy ha a megadott határidőig nem tér haza, minden kapcsolatot megszakít vele Budapest, árulónak tekinti és megindítja ellene a bűnvádi eljárást, tőle és családjától a külügyminisztérium megvonja a diplomata útlevelet és arról hivatalosan értesíti a külföldi országokat. A kiutazó személy ne bocsátkozzon alkudozásba Száll-lal, esetleges hazautazási feltételei továbbítására ne vállalkozzék, azokra ne ígérjen választ, csupán a fentieket közölje. A beszélgetésen legyen jelen egy ottani diplomata. A Száll-lal találkozó személy eligazítását a Belügyminisztérium végezze.[29]

Az egész ügy a tekintetben egy újabb fordulattal bővült, hogy Száll József ez alkalommal az Olasz Kommunista Párt felé nyitott. Az OKP külügyi osztályának a vezetője, Segre 1972. július 5-én tájékoztatta a római magyar nagykövetség tanácsosát, hogy az utcán „*összetalálkozott"* Száll-lal, aki elmondta, hogy néhány perce érkezett

[26] Erre készült és jóváhagyott „operatív terv"-nek nincs nyoma – eltérően a Szabó ügytől és a Radványi ügytől. Így ennek az információnak a hitelessége kétes.
[27] u.o. 1971. október 13.
[28] u.o. 1971. október 26.
[29] u.o. 1971. december 17.

gépkocsin családjával Rómába. Anyagilag tönkrement, Franciaországból és Kanadából kiutasították, a titkosszolgálatok üldözik, de ő nem beszél előttük. Kérte, hogy Segrével ismertethesse helyzetét. Segre közölte a tanácsossal, amennyiben a magyarok beleegyeznek, hajlandó találkozni Száll-al. Őt, Segrét egyébként az egész ügy nem érdekli. A találkozóhoz kell Berlinguer jóváhagyása is, amit később ez utóbbi meg is adott.[30]

Következő lépéseként Száll úgy döntött, hogy nyilvánosság elé lép, és nyilatkozatot adott az ANSA hírügynökségnek, amit a *Paese Sera* le is közölt. Kifejtette, hogy közötte és a magyar hatóságok közötti nézeteltérésnek az volt a kiinduló pontja, hogy magyarországi ellenfelei összegyűjtöttek egy sor nyugati újságok által terjesztett gyanúsítást és rágalmat. Hangsúlyozta, hogy soha nem volt szándékában és most sincs, hogy ártson országának és a magyar nép által az eltelt 27 évben elért eredményeknek. Jövőbeni kilátásait illetően elmondta: nem hagy fel a reménnyel, hogy amint a körülmények megengedik, egy napon lehetősége lesz visszatérni hazájába és országa javára dolgozni.[31]

Ugyanakkor az OKP külügyi osztályának vezetőjével folytatott hosszabb beszélgetése során is hasonló szellemben igyekezett védhetővé tenni saját álláspontját, amit persze olasz partnere nem kommentált. Arra a teljesen jogos kérdésre, hogy mi késztette arra, hogy kapcsolatot keressen az Olasz Kommunista Párttal, kimerítő (és majd negyven év elteltével is elképesztő) választ adott. Kifejtette, hogy kényszerűségből él Olaszországban – egyedüli ország, mely tartózkodási engedélyt adott a számára a más országokban tett sikertelen letelepedési kísérletei után. Kötelességének tartotta „jelenlétéről informálni az olasz elvtársakat és megerősíteni, mint kommunista, hogy hű marad vállalt kötelezettségeihez és továbbra sem tesz, ír vagy mond semmit, ami sérthetné hazája és pártja érdekeit, valamint az OKP és az MSZMP baráti és együttműködő kapcsolatait, amelyeknek erősítésére egyébként ő maga is mindig törekedett." Sürgősen kereste ezt a kapcsolatot azért, hogy „…az olasz elvtársak tudják, hogy ő hű volt és maradt azokhoz az eszmékhez, amelyekért egész életében harcolt, és ennek megfelelően megtett és a jövőben is megtesz mindent, hogy olaszországi tartózkodását ne használhassák fel Magyarország, a szocializmus és általában a kommunista mozgalom elleni politikai spekulációk eszközévé". Saját helyzetével összefüggésben azt állította, hogy a Szabad Európa Rádióval kapcsolatban álló antikommunista magyar emigránsok ellene szőtt provokációjának az áldozata, amelyet olyan időpontra időzítettek, amikor hazájában bírálni kezdték olaszországi nagykövet tevékenységét. Ezek olyan bírálatok – jegyezte meg –, amelyekhez hasonlóak Budapestre történő hazatérése előtt (1970. augusztus) soha nem hangzottak el hivatalosan. A Szabad Európa provokációja – szerinte – egy sor igazságtalan és alaptalan vád eszközéül szolgált. Megismételte, hogy Nyugatra való visszatérésére vonatkozó döntésében kizárólag az vezérelte, hogy leleplezze a provokációt és megvédje becsületét, ezt – állítja ő – hazája hatóságaival való egyetértésben igyekezett megtenni. Keresni akarja az egyetértést – mondta – az igazság teljes kiderítéséig és helyreállításáig. Elkeseríti az, hogy hazájában helytelenül magyarázzák szándékait és főleg az – tett hozzá –, hogy a kialakult helyzetért felesége idős szülei is megfizetnek és megszenvednek, akik „olyan lakásban laknak, amelynek a legnagyobb része használhatatlan, mert le van pecsételve, és akiknek lefoglalták több éves munkájukból megtakarított pénzét. Az elkobzás azon feltételezés alapján történt, hogy a pénz Száll tulajdona. Ezt ő cáfolja. Kijelenti, hogy az ő megtakarított pénze bankban volt elhelyezve, ahol azt zárolták, míg apósáék az ő tudta nélkül otthon tartották pénzüket,

[30] u.o. 1972. július 6.
[31] u.o. 1972. július 9.

mert gondolkodásmódjukból eredően ehhez szoktak hozzá. Miután a tájékoztatásnak ezt a részét Segre úgy értelmezte, hogy az nem más, mint az OKP közbenjárására irányuló, ki nem mondott kérés, nyomban kijelentette, hogy az OKP nem avatkozhat olyan kérdésbe, amely az ő, Száll és a magyar hatóságok közötti kapcsolatokra vonatkoznak. Száll megértette, hogy az OKP nem tehet semmit. Befejezésül megjegyezte, hogy mint tudományos, történeti kutató szeretne elhelyezkedni, mert az az egyetlen terület, ahol megélhetése érdekében tehet valamit. Nem vesztette el reményét, hogy visszatérhet a hazájába – zárta mondandóját.[32]

Ezek a nyilatkozatok, ha nem is érték el céljukat, arra megfelelőek voltak, hogy Száll újabb határidőt kapjon a hazatérésre. A Politikai Bizottság számára a MSZMP KB külügyi osztály és adminisztratív osztálya által készített indítvány azt tartalmazta – az előzmények rövid összefoglalása után –, hogy a hazatérés végső időpontja 1972. december 31. legyen. Amennyiben Száll József hazatér, az ellene indított eljárást a jelenlétében kell lefolytatni, és ha nem tért haza a megadott határidőre, a külügyminisztérium vonja be útlevelét. Ez esetben a bűnvádi eljárást a törvényeknek megfelelően kell lefolytatni.[33] A Politikai Bizottság utolsó lépése az egész ügyben az volt, hogy utasította a külügyminisztériumot arra, hogy vonja be Száll és családja diplomata-útlevelét és ezt közölje vele – lehetőség szerint. „Helyeselte", hogy az Elnöki Tanács semmisítse meg korábbi állásfoglalását, és amennyiben Szállék 1973. február elsejéig nem térnek haza, a bíróság a törvényeknek megfelelően folytassa le a bűnvádi eljárást. A Politikai Bizottság szükségesnek tartotta annak a tisztázását, hogy a BtK lehetőséget ad-e arra, hogy a főbüntetés kiszabását elhalasszák annak a személynek az esetében, aki jogtalanul hagyta el az országot.[34]

Ezt követően Szállék diplomata útlevelét érvénytelenítették és a római magyar nagykövetség konzuli osztályának a vezetője otthoni utasításra, a belügyminisztérium egyetértésével Száll milánói lakcímére levelet küldött azzal, hogy az ő, Száll és családja számára fontos közlések céljából találkozni szeretne vele.[35] Száll válaszlevele tulajdonképpen pontot tett az egész ügy végére. „Esetleges félreértések elkerülése végett megemlíti", hogy 1971 nyarán Bécsben ismertette álláspontját, miszerint az 1970. október után előállott helyzet, annak eredete és következményei kizárólag politikai jellegűek. Ez az álláspontja nem változott, mert az ügy politikai jellegét csak megerősítették az elmúlott két esztendő eseményei és a felfedett tények. Leszögezte, hogy álláspontját híven tükrözi az ANSA hírügynökség által 1972. július 8-án közölt nyilatkozat. Mindezért nehezen tudja elképzelni, hogy milyen, érdekében álló közlést várhat nem politikai szinten, annál is kevésbé, mert már régóta nem személyi vagy családi érdekekhez igazítja a magatartását, hanem a meggyőződéséhez és a politika igényeihez. Bécsben már felhívta arra a fontos körülményre a figyelmet – így a levél –, hogy felesége szüleivel igazságtalanul és törvénytelenül bánnak. Mindez érthetővé teszi, hogy nem megy Rómába, ugyanakkor a lakásán szívesen fogad bármilyen, jó szándékú látogatót. A látogató röviddel látogatása előtt jelentkezzen be telefonon.[36]

A Legfelsőbb Bíróság 1973. április 10-én zárt tárgyaláson Száll Józsefet hazaárulásért 15 évre ítélte, míg felesége hazatérés megtagadásáért 3 évet kapott. Felesége szülei visszakapták a korábban zár alá vett tulajdonukat.

[32] u.o.1972. július 28. Erről a találkozóról az OKP részletesen tájékoztatta a római magyar nagykövetséget.
[33] u.o. 1972. október 4.
[34] M-KS 288.f.5.6593 ö.e. 1972. október 17.
[35] u.o. 1972. október 25.
[36] u.o. 1972. november 10.

1975. január 21-én Száll levelet írt az OKP külügyi osztálya vezetőjének. A levélben azt kérte, hogy segítsen neki abban, hogy felesége szülei kiutazhassanak. Segre teljesítette a kérést azzal, ha mód van rá, tegyenek valamit a magyarok az ügy kedvező elbírálása érdekében. Az olasz kereszténydemokrata párti külügyi államtitkár is ugyan ezt kérte a római magyar nagykövettől azzal, hogy Száll állandóan telefonálgat az ügyben. Majd három évvel később a római magyar nagykövet rejtjel-táviratban jelentette, hogy Száll felkereste az OKP külügyi osztályát és segítségüket kérte ahhoz, hogy konzuli útlevéllel a náluk tartózkodó és hazatérni szándékozó apósa erre engedélyt kapjon.[37]

Száll Józsefet nem rehabilitálták, és végül soha nem adott magyarázatot a SZER írásában elhangzott korrupciós vádakra.

[37] MOL XIX-J-1-j 104.doboz. 1977. 006301. sz. rejtjel-távirat. 1977. december 16.